

דף הלימוד מוקדש על ידי דבורה אופנהיים לעילוי נשמת אמה מורתה מרים בת עקיבא

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים ב' פרקים י"ט - כ'

פרק יח הסתיים בנאומיו הקשים של רבשקה, והותיר אותנו בהמתנה דרוכה לתגובתו של חזקיהו. בפרק יט מסופר על עמידתו של חזקיהו במצור, ועל נבואתו המופלאה של ישעיהו על הצלת ירושלים ומפלת אשור והתגשמותה. בד בבד מתואר תהליך הדרגתי של תיקון והתקרבות לה' שעובר חזקיהו. בפרק כ ישנם שני סיפורים קצרים על חזקיהו, שאף בהם מעורב ישעיהו הנביא: מחלתו של חזקיהו ורפואתו, וביקורם של שליחי מלך בבל אצל חזקיהו.

"ויקראו בספר בתורת האלהים" < בקיאות

פרק י"ט

1 בעקבות נאומו של רבשקה נוקט חזקיהו במספר צעדים. עקבו אחריהם ועימדו על משמעותם הפנימית. השוו את תגובת חזקיהו בפרקנו לתגובתו הקודמת לעליית סנחריב (י"ח, יד-טז), ונסו לשרטט את התהליך שעבר. התייחסו למגמת השליחים והיחס לבית ה' בכל תגובה.

- 2 מאמצע פסוק ט מתוארת מערכה נוספת הכוללת את השלבים הבאים:
1. נאום תעמולה שני של רבשקה באמצעות שליחים (ט-יד)
 2. תפילת חזקיהו לה' כתגובה לנאומו של רבשקה (טו-יט),
 3. נבואה מפורטת של ישעיהו על מפלת סנחריב והצלת ירושלים (כ-לד)
 4. הכאת מלאך ה' במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף איש (לה)
 5. נסיגת סנחריב מן המצור על ירושלים והריגתו (לו-לז)

מערכה זו מקבילה למערכה הקודמת ובשתיהן מופיעים אותם מרכיבים: נאום תעמולה של רבשקה; תגובה של חזקיהו; תגובה של ישעיהו ותיאור הנסיגה או המפלה של סנחריב. נשווה בין השלבים המקבילים בשתי המערכות, ונסה לעמוד על ההתפתחות הקיימת בהן: (א) נאומו של רבשקה בפרקנו מקביל לנאומו בפרק י"ח, לג-לה. למי מופנה הנאום בפרק י"ח ולמי מיועד הנאום בפרקנו?

(ב) כיצד מגיב חזקיהו לנאום בשני המקרים, ואיזו תגובה מבטאת לדעתכם רמה רוחנית גבוהה יותר? שימו לב גם לכינוי של ה' בפי חזקיהו בשני המקרים (פסוק ד מול פסוק יט).

(ג) השוו בין שתי נבואותיו של ישעיהו. במה יתרה הנבואה השניה על הראשונה? נסו לבאר את טעם הדבר על ידי ההקדמה לנבואה השניה (פסוק כ).

3 בְּיָמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת' הַכְּתוּב קוֹשֵׁר אֶת סִיפּוֹר מַחְלָתוֹ שֶׁל חֲזַקְיָהוּ לְסִיפּוֹר הַצֵּלָת יְרוּשָׁלַיִם בְּאִמְצָעוֹת הַבִּיטוּי הַפּוֹתַח 'בְּיָמִים הָהֵם', וּבְאִמְצָעוֹת כַּמָּה הַקְּבָלוֹת לְשׁוֹנוֹת.

(א) הֲשׂוּ אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין תְּפִילַת חֲזַקְיָהוּ לְנְבוּאָת יִשְׁעִיָהוּ בַּפֶּרֶק יֵט וּבַפֶּרֶקנוּ, וְשִׂימוּ לֵב לְהִיפּוֹךְ הַקֶּשֶׁר שֶׁמִּתְחוֹלֵל בַּפֶּרֶקנוּ.

את המתח בין נבואת ישעיהו לתפילת חזקיהו תיארו חז"ל במדרש באמצעות דו שיח מופלא בין ישעיהו לחזקיהו: 'אמר לו (ישעיהו): כבר נגזרה עליך גזירה. אמר לו: בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים'. (בבלי ברכות י ע"א)

(ב) לאחר דברי ישעיהו מסב חזקיהו את פניו אל הקיר ומתפלל (ב). מה מסמלת פעולה זו, ואיזה אופי היא מעניקה לתפילתו של חזקיהו?

(ג) מה נוסף לתפילתו של חזקיהו בסיפורנו (פסוקים ג, ה), ומה הוא מבטא?

לסיכום, עמדו על ההתפתחות הרוחנית שעבר חזקיהו מהפרק הקודם לפרקנו, כפי שהן משתקפות בהבדלים בין שלוש התפילות שלו.

4 בחלקו השני של הפרק (יב-יח) מסופר על ביקורם של שליחי מלך בבל אצל חזקיהו בעקבות מחלתו. ישעיהו מבקר קשות את חזקיהו על אופי האירוח שהעניק להם, אולם קשה להבין במה בדיוק חטא חזקיהו.

(א) עיינו בדה"ב ל"ב, כד-כה, לא. מה אופי החטא העולה מהנאמר שם?

ראו את פירוש הרד"ק: והיה רע בעיני ה' כי הראה להם בית נכתה כי נתגאה בבא אליו השלוחים מארץ רחוקה וכי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו.

(ב) נסו להציע הסבר אחר לביקורתו של ישעיהו לאור יחסו לבריתות בינלאומיות בנבואותיו, ראו למשל ישעיהו ל"ב, ג.

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ" < הרחבה

נקבת השילוח

פרקי חזקיהו חותמים בהתייחסות קצרה למפעל מים שעשה חזקיהו: וַיִּתֵּר דְּבָרֵי חֲזַקְיָהוּ וְכָל-גְּבוּרָתוֹ וְאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת-הַבְּרִיכָה וְאֶת-הַתְּעָלָה וַיָּבֵא אֶת-הַמַּיִם הָעֵינָה הַלֵּא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה (כ,כ)

מפעל זה והרקע לו מתוארים בהרחבה בדה"ב, לב, ב-ד:

וַיָּרָא חֲזַקְיָהוּ כִּי-בָא סִנְחַרִּיב וּפְנִיּוֹ לְמַלְחָמָה עַל-יְרוּשָׁלַם. וַיִּזְעַץ עִם-שָׂרָיו וַגְּבַרְיוֹ לְסַתּוֹם אֶת-מַיִמֵי הָעֵינֹת אֲשֶׁר מִחוּץ לְעִיר וַיַּעְזְרוּהוּ. וַיִּקְבְּצוּ עִם-רַב וַיִּסְתַּמּוּ אֶת-כָּל-הַמַּעְיָנוֹת וְאֶת-הַנַּחַל הַשּׁוֹטֵף בְּתוֹךְ-הָאָרֶץ לְאֹמֶר לָמָּה יָבֹאוּ מַלְכֵי אֲשׁוּר וּמִצְאוּ מַיִם רַבִּים.

כחלק מההיערכות להגנת ירושלים בפני המצור האשורי, תכנן חזקיהו המלך מפעל מים חדש שנועד לצרכי ביטחון. עד אז זרמו המים בתעלה הכנענית, העוברת מחוץ לחומות העיר כשהיא חשופה לאויב. המנהרה החדשה שחצב חזקיהו הובילה את המים במסלול מפותל בבטן הסלע אל דרום מערב העיר. כאן התקין חזקיהו בריכת אגירה, היא 'בריכת השילוח'. חזקיהו הקיף את הגבעה המערבית בחומה חדשה שכללה בתוכה את הבריכה.

ב1880 התגלתה סמוך למוצא הנקבה כתובת בכתב עברי קדום, המתארת את הרגעים האחרונים של המבצע המורכב ואת המפגש הדרמטי בין שתי קבוצות החוצבים שהיכו בגרזינים במעבה הסלע, זו כנגד זו. את הכתובת גילה ילד בשם יעקב אליהו שהחליט לבדוק יחד עם חברו אם

אפשר לעבור לכל אורכה של הניקבה. במרחק ששה מטרים מהברכה החליק על הסלעים ונפל למים. כשיצא מהמים הבחין באותיות על דופן הניקבה. הכתובת נחקרה לראשונה על ידי החוקר הגרמני קונרד שיק, וזו לשונה:

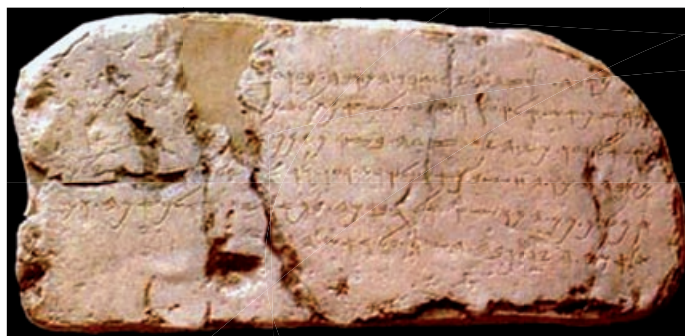
(תמה) הניקבה. וזה היה דבר הניקבה. בעוד (מניפים החצבים את) הגרזן איש אל רעו ובעוד שלש אמות להנק(ב נש)מע קול איש קורא אל רעו כי הית' זדה בצר מימין ומ(שמ)אל. ובים הניקבה הכו החוצבים אש לקרת רעו גרזן על (ג)רזן. וילכו המים מן המוצא אל הברכה במאתים ואלף אמה ומ(א)ת אמה היה גבה הצר על ראש החוצבים.

תמיהות מספר עולות לגבי הכתובת. העיצוב המוקפד והסגנון הרשמי מלמדים כי מדובר בכתובת ממלכתית. אולם שלא כדרך כתובות ממלכתיות אחרות במזרח הקדום, שמטרתן העיקרית לפאר את שמם של המלכים, בכתובת השילוח אין כל אזכור של מלך או של אישיות רמת דרג אחרת. מדוע חוקק הכתובת אינו מזכיר ולו במילה את שמו של חזקיהו, כשם שעושה המקרא? שאלה נוספת שהטרידה את החוקרים היא: מדוע נחקק 'שלט הנצחה' בקצה מנהרה חשוכה, שבדרך כלל אין רגל אדם פוקדת אותה? יתכן שכתובת זו לא באה לפאר את המלך, אלא נועדה לבטא את הערכת המלך לפועלים שהשתתפו במבצע המורכב כל כך. אם כן הדבר, יש כאן גילוי נדיר של ענוה מידי המלך, המעניק את הכבוד לעושים במלאכה ומוותר על האדרת עצמו! מרתק לדעת כי המפעל היחיד שהתחרה במפעלו של חזקיהו באותה תקופה היה אמת המים לנינוה, פרי יצירתו של יריבו המר של חזקיהו - סנחריב מלך אשור... השוני בנוסח כתובות הנצחה של שני המפעלים מבליט את השוני הרב בין שתי הדמויות ואת ההבדלים בהשקפות עולמן. הכתובת בנינוה פותחת בדברי הרהב של סנחריב, המכנה את עצמו 'מלך העולם ומלך אשור', בעוד שבכתובת הניקבה כלל לא נזכר שמו של חזקיהו.

ככל שהתפתח המחקר התברר עד כמה מופלא מפעל המים. אורך הניקבה הוא כ-533 מטרים והפרש הגובה בין תחילתה לסופה הוא כ-30 ס"מ בלבד! פירוש הדבר כי השיפוע הממוצע היה כמעט אפסי. כיצד הצליחו אבותינו לפני כ-2700 שנה לחצוב מנהרה באורך למעלה מחצי קילומטר במעבה הסלע החשוך והמחניק בעזרת כלי עבודה פרימטיביים ובדיוק רב כל כך? החוצבים התקדמו בו בזמן משני קצות הניקבה, כנראה משום שנדרשו להשלים את המערכת במהירות לקראת המצור הממשמש ובא. עובדה זו מוסיפה לפלא - קשה להבין כיצד הצליחו הקבוצות לנווט את עצמן למקום המפגש המתוכנן בבטן האדמה בלא שימוש במצפן?

יתכן שהמפתח לפיתרון השאלה מצוי במונח הסתום 'זדה' הנזכר בכתובת הניקבה. רות עמירן הציעה בעקבות הבריטי הרמן סאלי, כי 'זדה' אינה אלא סדק טבעי בסלע שעבר מהמעייין עד לגיא המרכזי טרם חציבת המפעל, ודרכו זרם קילוח מים דק. בני העיר הבינו, אולי בשל אופיו ה'מגיח' של הקילוח, כי מקור המים הוא בגיחון, והרחיבו את הסדק כדי להסיט את כל מי המעיין לגיא... ריבוי ההסברים מעיד על הקושי הגדול שנתקל בו המחקר המודרני בבואו להבין את הפלא של חציבת הניקבה הקדומה. סוד הניקבה טרם פוענח במלואו, וכך מסכם עמיחי מזר: 'הניקבה מהווה מפעל הנדסי יחיד במינו בעולם הקדום. אין לה תקדים בעולם העתיק וכמעט ואין בנמצא מפעלים דומים לה.'

(על פי: אהרן הורוביץ, עיר דוד)

כתובת השילוח,
> מוצגת כיום במוזיאון לארכיאולוגיה,
איסטנבול